

Kroniek van een Stadsfutenfamilie

H. Kamp

Sinds circa 1980 hebben wij in de bebouwde kom Futen (*Podiceps cristatus*), die wij nu 'Stadsfuten' noemen en die meestal eerder broeden dan de vogels in het buitengebied. Over de oorzaken van deze migratie naar de stad bestaan nog weinig harde gegevens. Ik zal hier niet verder op ingaan maar ik heb al eens een aantal factoren vermeld in 'De Gierzwaluw' 1993-(3). De winter 1998-1999 was mild en zacht, warmterecords werden gebroken, vorstperioden waren kort. In januari liepen Gele Kornoelje en andere struiken uit, zangvogels rumoerden in de tuinen, er waren pollen vroege Winterakoniëten en zelfs Lenteklokjes in de Heemtuin. Op 11 januari ontdekte ik een nest met een broedende Fuut in een waterloop bij de Sloterplas en besloot dit broedgeval dagelijks te volgen. Het ging hier ongetwijfeld om een extreem vroege broedpoging, mijn observaties eindigden begin maart en groeiden uit tot een 'Kroniek van een Futenfamilie'. Hieronder een samenvatting.

Territorium Burgemeester Cramergracht (hierna 'gracht')

De beschutte waterloop van circa 4 meter breed is omzoomd door bomen en struiken die over het water hangen en ligt vol met takken en rottend blad. Deze sloot staat in open verbinding met de gracht, er ligt een bruggetje tussen in het voetpad naar de aangrenzende tennisbaan, waarop pas in april wordt gespeeld. Aan de andere kant ligt een talud naar de verkeersweg met bomen en struiken. Deze waterloop is al jaren een gezochte plek om te nestelen door Futen en Meerkoeten die elkaar het leven zuur maken. Soms worden felle gevechten geleverd met indringers. Er was een confrontatie tussen twee Futen met dodelijke afloop van de rivaal die ik eveneens heb beschreven in 'De Gierzwaluw' 1993-(3). De gracht zelf dient als voedselgebied en loopt van de Sloterplas naar de Slotermeerschutsluis, totale lengte circa 600 meter. De walkanten zijn van baksteen en in circa 35 jaar begroeid met algen en andere watervegetatie. In de gracht ligt een brug van de Burgemeester Röellstraat, het wateroppervlak onder deze brug is circa 10 x 60 m en bevriest meestal veel later dan het grachtwater. De gracht ligt in ongeveer noord-zuid en wordt een aantal uren direct beschenen door de warme namiddagzon.

Waarom is dit water zo aantrekkelijk voor sportvissers en visetende vogels, niet zelden ook Aalscholvers? Wellicht zijn de volgende factoren belangrijk: de Sloterplas ligt in zuidwestelijke en noordoostelijke richting en bij overheersende wind uit de Westhoek waait 's winters vaak een harde wind over de volle lengte van de plas, circa twee kilometer. Diepere waterlagen met een lagere temperatuur komen ook in beweging, aan lager wal is een flinke golfslag, het water is onrustig en zeker kouder dan het grachtwater. Het is denkbaar dat kleinere vissen uitwijken naar de meer beschutte en wellicht ook iets warmere gracht, waar zij onder andere ook foerageren op de algenlaag. Van deze walvegetatie profiteren Kuifeenden, Waterhoentjes en Meerkoeten, die soms duikend langs de walkanten foerageren. Bovendien gooien omwonenden brood in het water en de vissers hun voerballen (aardappel, havermost, brood, etc.) die langzaam uiteenvallen. De kleinere vissen worden gevolgd door roofvissen, zoals bijvoorbeeld Baars. De aanwezigheid van sportvissers in alle

jaargetijden zegt ook genoeg over de visstand ter plaatse.

Storingen in het broedterritorium

(11 januari - 30 januari).

Het nest lag twee meter van de kant en vijf meter van de brug in de sloot, de broedvogel was erg onrustig. Daarom kwam ik steeds langs dezelfde route in dezelfde kleding, meestal tegen zonsopgang. Er waren vaak passanten (bijvoorbeeld hondenuitlaters en scholieren). Loslopende honden en stenengooiende jongens vormden een bedreiging die in deze periode niet voor kwamen. Op 26 januari hoorde ik zwakke piepgeluiden in de schemering en de volgende dag staken twee pullen de kopjes van onder de breed gespreide vleugels naar buiten. Zij werden verwarmd op het futenlijf, dat abnormaal donzig en pluizig was, het gehele verenpak was opgezet om warmte vast te houden. De pullen leken ouder dan één dag. Wellicht waren zij al eerder uit het ei gekomen. Een visje van circa 8 cm konden zij niet doorslikken. Wanneer wij nu 28 dagen broedtijd rekenen plus vier dagen voor de eileg plus één extra dag (de juvenielen waren vermoedelijk al op 25 januari aanwezig), dan vallen van deze totaal 33 dagen er 7 in december. De beide eieren zijn dus omstreeks de Kerstdagen gelegd, er werden geen sporen van een derde ei gevonden. Het betekent ook dat het broedpaar een knetterend en anderhalf uur durend vuurwerk moest doorstaan, onder andere afgestoken voor een flat op 150 meter afstand. Op 27 januari kwam het jankend geluid van kettingzagen steeds dichterbij. Groenvoorzieningen was de beplanting langs de waterloop aan het uitdunnen en naderde het nest tot circa 50 meter. Ik had een goed gesprek met de groenwerkers, die beloofden met het nest rekening te houden. Paul Marcus belde die dag ook met Groenvoorzieningen en het uitdunnen werd tijdelijk naar elders verplaatst.

Vier dagen lang werden de pullen onafgebroken verwarmd, dus niet regelmatig opgewarmd en op het nest gevoerd. Het mannetje met visje dook onder in de gracht en zwom circa 20 meter onder water en onder de brug door naar het nest in de waterloop. Het vrouwtje zat steeds in dezelfde positie, evenwijdig aan de brug, zodat de pul onder de linkervleugel de beste kansen had. Om de andere pul onder de rechtvleugel te bereiken, moest de man rond het nest zwemmen. Er werd

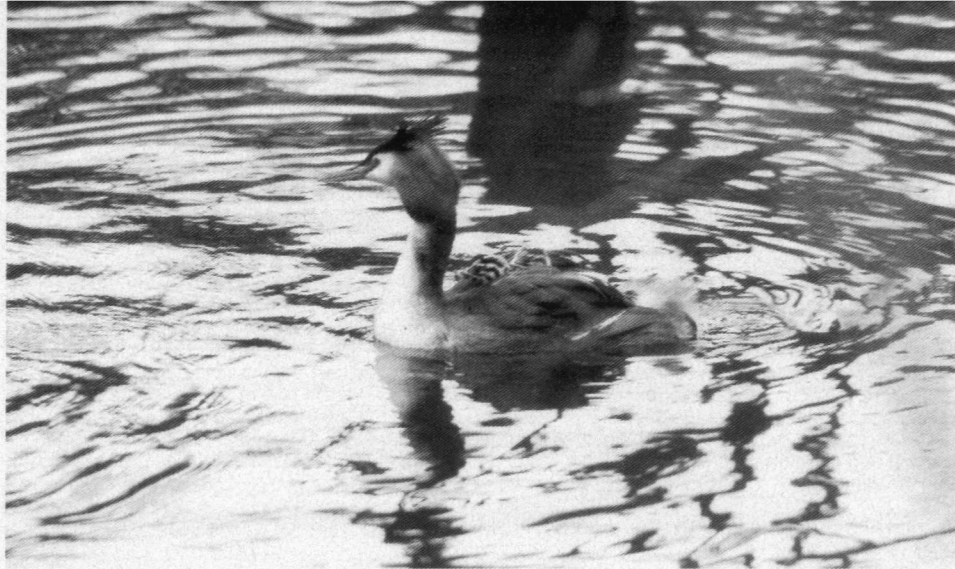

Foto: Nirk Zijmans.

een korte vorstperiode verwacht, ik overwoog een hark te lenen om ijsvorming tussen brug en nest te voorkomen. De volgende morgen hoefde ik niet in actie te komen, de sloot was slechts licht bevroren, maar het nest lag nog vrij.

Intussen overwoog ik dat het wel een ervaren futenpaar moet zijn, dat het voedselgebied goed kent. Gezien de jaarlijkse bezetting van dit territorium kan dit ook gelden voor één van de beide partners. Het mannetje is in ieder geval capabel, agressief en waakzaam. Meermalen bracht hij twee vissen binnen een kwartier en in de gracht zou hij later het gezin doeltreffend afschermen tegen de kokmeeuwen. Op 30 januari werd het nest verlaten, beide vogels poetsen en badderen uitvoerig en hebben ieder een pul onder de vleugels.

Wel en Wee in de Burgemeester Cramergracht (30 januari - 12 februari)

Mijn observaties doe ik nu tweemaal per dag. De familie kiest tactisch positie onder de overhangende takken van een treurwilg. Er zijn veel Kokmeeuwen die azen op de vissen, die worden aangevoerd. De paraplu van takken verhindert duik-aanvallen, alleen zwemmend kunnen deze pre-

datoren nog iets proberen. Het vrouwtje verwarmt de pullen constant onder de vleugels, ik zie ze nooit in het water. Januari gaf milde temperaturen, circa 5-10° C, de watertemperatuur zal omstreeks 5° C zijn. Februari brengt lagere waarden, soms van om het vriespunt tot lichte dooi circa 5° C. Het valt op dat de juvenielen niet bedelen, ze zijn opmerkelijk zwijgzaam. Slechts één keer zie ik een pul in het water, maar niet langer dan tien seconden. Kleine visjes worden op de rug van het vrouwtje aangeboden en aangenomen, grotere vissen van 8 tot 10 cm worden geweigerd.

Het mannetje geeft regelmatig rauwe en schorre signalen om zich na een duik weer te melden. De familie zoekt tijdelijk weer beschutting in de waterloop bij het nest tegen stormachtige winden. Een Meerkoeft die het nest probeert te kraken, wordt fel aangevallen. Later zijn ze weer te vinden op circa 500 meter van het nest, opnieuw onder een struik met overhangende takken die dekking geeft tegen de Kokmeeuwen. Het vrouwtje dobbert onder de wal, de pullen laten zich zelden zien, ik twijfel soms of ze nog in leven zijn. Er zijn nu circa vijftientig Kokmeeuwen actief, soms ook enkele Stormmeeuwen. Vaak worden

Voedselterritorium.

Foto: Bora van der Weetering.

weer twee vissen in een kwartier verschalkt. Gedurende de eerste week van februari waaien er sterke noordwestelijke winden met sneeuw- en hagelbuien, de temperatuur is max. 5° C. Zodra een grotere Voorn wordt aangevoerd, duiken verscheidene meeuwen op het mannetje, dat dan onder water naar de struik zwemt. Spannende duels in de stadsnatuur: krijsende en duikende meeuwen, het mannetje komt half uit het water en stoot naar boven, het vrouwtje dreigt met opengesperde snavel. De pullen raken dan soms even te water, de grootste werkt snel een forse vis naar binnen.

Op 8 februari wordt vorst verwacht, méér sneeuw en hagel, de komende dagen kunnen cruciaal worden, maar de pullen zijn flink gegroeid. Er is wel een verschil in grootte tussen beide, oorzaak onder andere de interval tussen de legdata van beide eieren en de positie van de pullen bij de vier dagen nestvoeding.

Op 9 februari een tweede vorstaanval en de gracht ligt gedeeltelijk dicht. De futenfamilie ligt onder de brug langs de ijsrand, maar 's middags smelt het meeste ijs door zonnewarmte. Vandaag voor het eerst bedelen gehoord door beide pullen, die het mannetje tegemoetzwemmen.

De volgende dag is er meer open water, maar de familie is onvindbaar. De juvenielen zijn nu twee weken oud en maken een fitte indruk maar het kleinste jong blijft op achterstand. Nu het ijs weg is wordt weer de favoriete stek opgezocht onder de kleine overhangende struik. Aanvoer van visjes is geen probleem; ligt deze stek dicht bij een visrijke hoek, zodat zoveel mogelijk energie wordt gespaard? De duels met de Kokmeeuwen herhalen zich nu en dan, de pullen accepteren nu ook wat grotere vissen.

Derde vorstperiode, gevangen in brugwak tussen ijsvelden (12 februari -16 februari)

Een flink sneeuwdek, matige vorst, heldere lucht. De gracht is in één nacht geheel toegevroren, met circa één cm dik ijs. Het wak onder de brug van

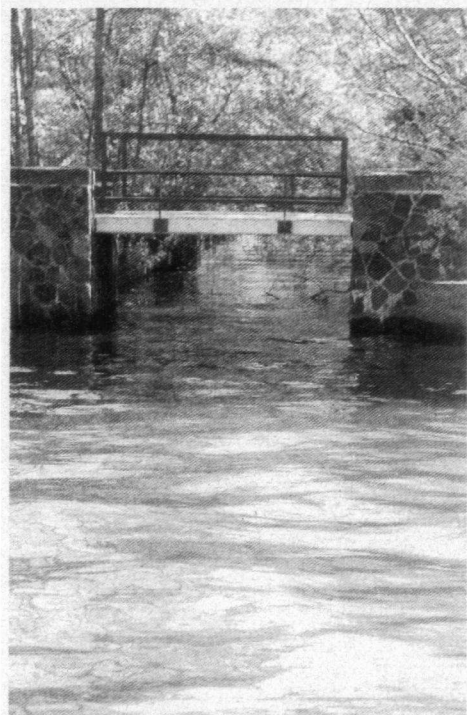
circa 10 x 60 meter wordt nu het leefgebied, circa 5% van het totale territorium. Er wordt drie nachten vorst verwacht en overdag is de temperatuur rond het nulpunt. Nu klinken de bedelroepen haast ononderbroken en weerkaatsen tegen het bruggewelf. Zouden onder die donkere betonnen boog wel voldoende vissen kunnen worden gevangen? Ik heb de Fuut daar nog nooit zien vissen en open water is niet meer bereikbaar tenzij vliegend. Het mannetje is zéér gespannen, ligt plat op het water en verkent de ijsrand, neemt een soort zoekhouding aan. En dan kijk ik ademloos toe, want hij wurmt zich op het ijs en strompelt op zijn roeipoten naar de walkant. Hij waggelt onbeholpen langs de muur, zakt twee keer door het ijs valt dan languit over een tak en verdwijnt in een klein wak naast een bootje. Was dit een wanhoopspoging om een uitweg te zoeken? Jaren geleden zag ik een Fuut een meter of vijf strompelen van waterlijn naar nest, dat door peilverlaging op de zandige oever lag. Deze afstand was wel 40 meter, onder het ijs zwom hij terug naar het brugwak. De bedelroepen houden aan, er is die dag tot 10.30 uur blijkbaar weinig gevangen. Ik raak emotioneel betrokken bij 'mijn' Futen en charter een wagen van de Stadsreiniging. De man toont begrip en met een bezemsteel breekt hij met moeite een 20 m² ijs langs de walmuur. Daarna probeer ik tevergeefs nog een bootje te organiseren.

Ik voorzie een drama. Om onder de brug te observeren, moet ik ruim afstand nemen en ik doe dit vooral bij laagstaande zon en tegenlicht. De silhouetten van de vogels steken scherp af tegen de roze gloed van de zonsondergang. Tot mijn verbazing zie ik de oudervogels kopschudden in het wak, wellicht een bewijs dat de voedselsituatie niet zo nijpend is.

Na een tweede ijzige nacht met meer dan matige vorst is de ijsvloer dikker maar het wakoppervlak is niet verkleind. De bedelroepen klinken zwakker, het kleinste jong is 's nachts doodgegaan.

Foto: Nirk Zijlmans.

Nestplaats.
Foto: Bora van der Weetering.

De Sloterplas stroomt nu vol met watervogels, waaronder wat groepjes Slobeenden en honderden Smienten. Bij tegenlicht is slechts één pul in het water te zien, die probeert het vrouwtje te enteren. Zij vertraagt dit door snel om haar as te draaien en het zwemtempo te versnellen. Het mannetje duikt wel vijf keer, maar zonder succes. Oostenwind met felle zon, een dramatisch contrast met de sombere kilte onder het bruggewelf. Tegen zonsondergang wordt niet meer gebedeld, ik zie nog één visje voeren, wellicht is het overgebleven jong verzadigd. Hij heeft tenslotte het rijk alleen. De derde vorstnacht verkleint het wak niet en er is dooi op komst. Zuidenwind zal zachtere lucht brengen. Vanaf de brug wordt brood gevoerd aan een zwerm krijssende Kokmeeuwen, de pul bedelt niet meer, wellicht een positief teken. In de avond wordt 5° C dooi verwacht, het mannetje vangt weer twee vissen binnen een kwartier. Meeuwen in het wak krijgen geen kans. De zuidenwind staat nu in de lengterichting van de gracht en het ijs brokkelt af. Als de ijsvloer snel openbreekt kunnen de schotsen onder de brug worden gestuwd, zodat er geen open water meer is. De korte vorstperiode is voorbij op 15 februari, het ijsveld wordt langzaam kleiner. Er staat nu 50 meter meer foerageergebied ter beschikking, maar dichte mist verhindert die dag verdere observatie.

In rustiger vaarwater (16 februari - 28 februari)
De familie dobbert weer onder de overhangende

struik, met de pul half onder de vleugels. De Kokmeeuwen zijn ook ter plekke, de futenouders kopschudden langdurig. De flink gegroeide pul komt nu méér in het water, het verenpak zal een betere isolatie geven en hij pakt flinke Voorns. Zijn leeftijd is nu 22 dagen, hij past niet meer onder de vleugels, maar zit er bovenop. Dit is voor het vrouwtje blijkbaar het moment om hem af te schudden. Zij weert hem af door met haar poot te wapperen, het opvoeren van haar zwemtempo en snelle draaibewegingen. Haar pul protesteert jammerend wel tien minuten, maar geeft ten slotte op. Het gezin wordt de volgende dagen duidelijk meer mobiel en verlaat nu en dan zijn beschermde stek. De pul wordt op sleeptouw genomen door de gracht, probeert tevergeefs op de rug te liften. De ouders zwemmen vaak op behoorlijke afstand van hem weg in verschillende richtingen. Regelmatig zoeken zij hun veilige basis weer op om te rusten en te foerageren. Door sneller te zwemmen dwingen zij de pul ook tot meer tempo.

De lagere temperatuur van water en lucht in deze winterse omstandigheden waren ook een extra belasting voor het vrouwtje, dat beide jongen van 26 januari tot 13 februari bijna constant moest verwarmen. In het normale broedseizoen zal deze periode veel korter zijn.

Op 24 februari (de pul is dan 29 dagen oud) dwingen de ouders hem tot korte duiken. Hun methode is effectief en simpel: zolang de ouder op het water dobberd, blijft de pul in de buurt, maar als zij beiden tegelijk duiken, volgt hij onmiddellijk. Zo verkent het jong de onderwaterwereld en op deze dag constateer ik dit tweemaal. Ook worden vijf vissen gevangen in een half uur en een Aalscholver landt dicht bij de familie, maar er komt geen reactie. Trouwens, de agressie van het mannetje tegen Meerkooten en eenden in het nestgebied is ook verdwenen. In de laatste dagen van februari lijkt de familieband af en toe iets losser te worden, de pul wordt dan vaak door maar één ouder begeleid. Ik zie hem alléén nieuwsgierig afkomen op een troepje Kokmeeuwen die elkaar krijssend brood betwisten. Zodra een Kokmeeuw het jong als concurrent ziet en een schijnaanval doet, neemt hij een snelle duik, wordt dus weerbaar.

Op de laatste februaridag zie ik één der ouders met een veertje in de snavel op de pul toezwemmen. De veer waait weg en het jong zwemt er achteraan. Ik denk aan een spelletje, maar later wordt de bedoeling duidelijk. In een collectie braakballen zie ik ook een futenbraakbal met veertjes, het ging hier dus duidelijk om een 'spijsverteringsveertje'.

Tenslotte

Ik besluit mijn dagelijkse observaties te staken. In totaal heb ik er 48 dagen opzitten, geschatte uren veertig. Begin maart wordt het zachter, de Kokmeeuwen zijn uit de gracht verdwenen. Vermoedelijk zou ik niet veel nieuwe feiten kunnen noteren, een nieuwe vorstperiode is niet in zicht. Ik was vaak sterk emotioneel betrokken bij 'mijn' futenfamilie, omdat ik menselijke maatstaven hanteerde. Nuchterheid en afstandelijkheid waren soms ver te zoeken!